

مرکز آموزشی نیایش قوچان

عنوان :

آیا می توان خلاقیت را آموزش داد؟ و راه های پرورش خلاقیت
در کودکان

جمع آوری کننده : محمد زمانی مقدم

آدرس وبلاگ : www.niayesh581.blog.ir

آیا می توان خلاقیت را آموزش داد؟ و راه های پرورش خلاقیت در کودکان

خلاقیت موضوع جالب و بحث انگیزی هست که تاثیر آن در موفقیت و پیشرفت افراد ثابت شده است. اما اینکه آیا می توان به آموزش خلاقیت پرداخت و آنرا به افراد آموزش داد تا بوسیله آن برنامه های دیگر آموزشی خود را پیش ببرند اکثر صاحب نظران امکان چنین آموزشی را تأیید کرده اند .

خلاقیت موضوع جالب و بحث انگیزی هست که تاثیر آن در موفقیت و پیشرفت افراد ثابت شده است. اما اینکه آیا می توان به آموزش خلاقیت پرداخت و آنرا به افراد آموزش داد تا بوسیله آن برنامه های دیگر آموزشی خود را پیش ببرند اکثر صاحب نظران امکان چنین آموزشی را تأیید کرده اند. اکثر روانشناسان آموزشی چه در مکتب شناختی و چه در مکاتب رفتاری معتقدند که خلاقیت و آفرینندگی قابل آموزش هستند. در زیر مراحل آموزش خلاقیت آمده است.

طبقه بندی مسائل

مسائلی را که به یادگیرندگان می دهید طبقه بندی کنید. مسائل و موضوعات را بطور کلی می توان به دو دسته مسائلی که شناخته شده هستند ولی راه حل آنها معلوم نیست و مسائلی که در آن هم مساله و هم روش حل مساله برای دانش آموز و کل بشریت ناشناخته است، تصمیم بندی کرد. گفته می شود ابتدا مسائل را به دانش آموز داده شود که از دسته اول هستند یعنی مساله شناخته شده است ولی روش حل مساله برای دانش آموز ناشناخته است. بتدریج می توان دانش آموز را در موقعیتهایی قرار داد که در آن هم مساله و هم روش حل مساله ناشناخته هستند . هر چه موقعیت برای یادگیرنده ناشناخته تر باشد میزان خلاقیت او بیشتر خواهد شد.

آموزش مهارتهای حل مساله

به یادگیرندگان مهارتهای حل مساله را آموزش دهید و آنها را به استفاده از این مهارتها ترغیب نمایید. پژوهشهای انجام شده اثر بخشی تعدادی از فنون و مهارتهای حل مساله را در یادگیری تفکر آفریننده نشان داده اند. معروفترین آنها روش بارش مغزی است. در این روش معلم مساله ای را به دانش آموزان کلاس می دهد و از آنها می خواهد تا هر چه راه حل به ذهنشان

می رسد برای مساله بگویند. پیش از ارائه تمام راه حلها بوسیله همه دانش آموزان کلاس ، هیچگونه اظهار نظری درباره آنها از سوی معلم یا سایر دانش آموزان ابراز نمی شود این روش شبیه روش تداومی آزاد مورد استفاده روانکاوان است.

علاوه بر روش بارش مغزی ، آموزش مهارتهای پژوهشی نیز یادگیرنده را در یادگیری خلاقیت کمک می کند .آموزشهای روش صحیح وضع کردن فرضیه و آزمودن آن تواناییهای تفکر خلاق را در یادگیرندگان افزایش می دهد. همچنین مطالعه خلاقانه را می توان به یادگیرنده آموزش داد. به عبارتی می توان به دانش آموز یاد داد تا مطالب را به صورت خلاقانه مطالعه کنند. مثلا می توان به دانش آموزان گفت: وقتی به خواندن مطالب یک کتاب می پردازید به موارد استفاده مختلف اطلاعاتی که در آن کتاب به آنها برمی خورید بیندیشید.

خیلی اهمیت دارد که به راههایی که می توانید اطلاعات خوانده شده را در زندگی شخصی و حرفه ای خود بکار ببرید فکر کند. تنها به این سوال اکتفا نکنید که مولف چه می گوید از خود بپرسید که چگونه می توانم آنچه را که نویسنده نوشته است مورد استفاده قرار دهم. تنها به یک مورد استفاده اکتفا نکنید. تا آنجا که می توانید موارد استفاده های بیشتری را بیابید و بعضی از آنها را برای معارف آینده خود یادداشت کنید .ممکن است مدتی وقت لازم باشد تا این نوع مطالعه کردن را بیاموزید. با این حال مایوس نشوید بعد از دو سه روز خواهید دید که می توانید این روش مطالعه را به راحتی بکار ببرید.

اهمیت دادن به دستاوردهای خلاقانه یادگیرنده

دستاوردهای خلاقانه یادگیرنده را مورد تشویق قرار دهید. تشویق و تقویت رفتارهای خلاقانه مانند تشویق هر نوع رفتار دیگر باعث نیرومندی و افزایش آن می شود .برای این منظور نسبت به سوالات غیر متعارف یادگیرنده با احترام برخورد کنید و به آنها توجه کنید و از سرکوب کردن چنین سوالاتی خودداری کنید .نسبت به اندیشه ها و راه حل های نامعقول او نیز توجه داشته باشید و با احترام برخورد کنید به کودکان نشان دهید که اندیشه های آنها با ارزش است . فرصت هایی به یادگیرندگان بدهید تا در آن به یادگیری های مورد علاقه خود بپردازند و یادگیریهای خود انگیزه آنان را مورد تشویق قرار دهید. به آنها فرصت دهید تا بدون ترس از عواقب ارزشیابی شما از کارشان به یادگیری ، تفکر و اکتشاف بپردازند.

بگذارید کودکان تجربه کنند!

تجارب کودکان را به موارد بخصوصی محدود نکنید. علاوه بر شرایط معمول و موقعیتهای متداول آموزش رسمی برای دانش آموزان فرصتهای تازه و متنوعی را نیز فراهم آورید. برای مثال در درس علوم از دانش آموزان بپرسید، اگر نیروی جاذبه وجود نداشت چه اتفاقی برای انسان می افتاد؟ بیشتر سوالهایی را مطرح کنید که با چگونه و به چه طریق شروع می شوند. از دانش آموزان بخواهید تا به طرح فرضیه پردازند، به استنباط دست بزنند و اطلاعات خود را برای تبیین پدیده های تازه به کار برند. سوالهایی را مطرح کنید که تعداد زیادی جواب داشته باشند.

کشف استعدادهای ویژه هر دانش آموز

نسبت به اختلافات فردی یادگیرندگان با احترام برخورد کنید و در پرورش استعدادهای ویژه آنان بکوشید. در یادگیری هرگز دانش آموزان را به رقابت با یکدیگر وادار نکنید و از یکسان بار آوردن آنها بپرهیزید. هر دانش آموز دارای استعدادهای ویژه و خاص خود است که ممکن است از این لحاظ با سایر دانش آموزان فرق داشته باشد. در پرورش استعدادهای ویژه فرد دانش آموزان بکوشید. شواهد موجود نشان می دهد که برخوردهای والدین و معلمان با کودکان در سالهای پائین کودکی بر رشد استعدادهای آنها تاثیر فراوان دارد.

راههای پرورش خلاقیت در دانش آموزان

همه کودکانی که به دنیا می آیند دارای توانایی های بالقوه خدادادی اند. این توانایی ها به علل مختلف وراثتی و محیطی در برخی بیشترند و در برخی از آن ها کمتراند. یکی از این توانایی ها روحیه ی خودنمایی است که از سال دوم کودکی آغاز می شود و در پرتو همین روحیه، اختراعات، ابتکارات و پیشرفت های علمی و فنی به وجود می آید .

همه کودکانی که به دنیا می آیند دارای توانایی های بالقوه خدادادی اند. این توانایی ها به علل مختلف وراثتی و محیطی در برخی بیشترند و در برخی از آن ها کمتراند. یکی از این توانایی ها روحیه ی خودنمایی است که از سال دوم کودکی آغاز می شود و در پرتو همین روحیه، اختراعات، ابتکارات و پیشرفت های علمی و فنی به وجود می آید. اگر این توانایی نبود هیچ گاه

تمدن صنعتی بشر تا این حد اوج نمی گرفت. معلمان و مربیان باید در امر تعلیم و تربیت از وجود این توانایی بالقوه حداکثر استفاده را بکنند زیرا نیروهای دانش آموزان همانند چشمه جوشانی است که ابتکار و خلاقیت از آن فوران می کند. منتها ابتکار در این است که به آنان فرصت ابراز کردن داده شود. کودکان خلاق از دیرباز مورد توجه بوده اند مثلاً «افلاطون» در کتاب «جمهوریت» خود، گزینش پر استعداد راحتی از میان خانواده های زحمتکشان و صنعتگران تجویز کرده است در قرن حاضر نیز تلاش های بسیاری صورت گرفته است تا دانش آموزان خلاق شناسایی شوند. شناخت دانش آموزان خلاق می تواند راه گشای کار معلمان مدارس باشد تا بدین وسیله بتوانند استعدادهای چنین دانش آموزانی را شکوفا سازند و آن ها را به سوی رشد و تعالی سوق دهند. شناخت و پرورش استعدادهای برجسته و خلاق از وظایف و مسئولیت های خطیر مربیان است پس تعلیم و تربیت دانش آموزان خلاق باید همراه با شناخت، احساس مسئولیت خطیر الهی و پذیرش رسالت های اجتماعی باشد.

بیان مساله و تشریح وضعیت موجود

برنامه ریزی درسی کشور ما مانند بسیاری از شئون آموزشی و پرورشی از اموری است که به شکل کاملاً متمرکز، غیر نظامدار و غیر هموار اداره شده است و کوچکترین نشانه ای که حاکی از عهده دار بودن وظیفه ای در این خصوص باشد در تشکیلات آموزشی و پرورشی استانها و مناطق ویژه کشور وجود ندارد.

در آموزش و پرورش کنونی تدریس و کتاب بر معلم تکیه دارد و اغلب روش های تدریس، سخنرانی می باشد و هیچ گونه تناسبی با تفاوت های فردی و استعدادهای متنوع دانش آموزان ندارد و در واقع معلمان از ارزشها و الگوهای نوین تدریس در یاددهی یادگیری و ارزشیابی کیفی استفاده نمی کنند.

ارزشیابی برنامه ها علیرغم تغییر کتاب های درسی برای چندین سال ثابت اند و تغییری در آنها حاصل نمی شود.

آموخته های دانش آموزان به عنوان شرط لازم عبور از یک پایه به پایه بالاتر و است به جای پرداختن به فرآیند فعالیت های دانش آموزان به نتایج ارزشیابی پایانی بسنده می شود. امروزه در آموزش و پرورش ما یک نظام کارآمد نیاز سنجی برای مشخص کردن نیازهای

واقعی دانش آموزان و معلمان و والدین وجود ندارد. از یک طرف حجم زیاد کتاب های درسی و از طرف دیگر پایین بودن کیفیت محتوایی آنها و سایر منابع یادگیری خود منابع یادگیری خود مانع بزرگی جهت بروز خلاقیت ها می باشد.

وضعیت مورد انتظار

در شرایط کنونی وزارت آموزش و پرورش با توجه به گستردگی و نقش زیربنایی آن مسئولیت اصلی روال بخشیدن به خلاقیت و نوآوری در جامعه را برعهده دارد. البته انجام این مهم در گروی اعمال تغییر و تحول اساسی در رسالت و ساختار سازمان آموزش و پرورش است. ابتدا باید بستر مناسب برای تبلور خلاقیت و نوآوری در سازمان مدیریت آموزش و پرورش ایجاد کرد تا بتوان خلاقیت و نوآوری را در جامعه شکوفا و هدایت کرد برای ذیل به این منظور ایجاد فضای مناسب در محیط های آموزشی الزامی است.

نخستین گام جهت ایجاد فضای مناسب برای ظهور خلاقیت و نوآوری تغییر در محیط های سازمانی است. از آنجا که تغییر، اصلاح و بهبود مبنای بروز خلاقیت و نوآوری است لذا میل به عدم تمرکز در فعالیت های سازمان نیروی انسانی و استفاده از انواع روش های اصلاحی و بهبود ضروری است.

در حال حاضر رویکرد جنسیتی و عدم توجه به تفاوت های فردی پاسخگو نیست.

مدرسه باید نمونه کوچکی از جامعه ای باشد که در آن دانش آموزان با مسائل مختلف زندگی آشنا می شوند و از طریق راهنمایی و اندیشیدن می آموزند که مشکلات فردی خود را حل کنند.

دیگر نمی توان مدرسه، معلم، دانش آموزان، کلاس و ارزشیابی و غیره را با مفهوم و ادبیات گذشته رهبری کرد بلکه باید به شکل دیگری نگاه کرد.

انتظار می رود مدیران فرآیند مدار که بیشتر در فرآیند سیستم مدرسه تمرکز دارند با توسعه دانش، نگرش و مهارت های خود به این تغییرات احاطه پیدا کنند.

آموزش و پرورش سنتی آن طور که آن را تدوین کرده اند روی تعلیم مستقیم و بنابراین تقلید و انتقال، متمرکز است. معلم دانش را منتقل می کند و دانش آموز با حفظ کردن آن مبحث مورد ارزشیابی قرار می گیرد.

اشتباه معلم عادی این است که هرگز درباره خودش شک نکند و در حالی که فکر می کند حقیقت را در اختیار دارد فقط قصدش این است که با موثرترین فنون آن را به دیگران تحمیل کند. خلاقیت چیست و چگونه به وقوع می پیوندد

۱. خلاقیت امری است توسعه پذیر، به عبارت دیگر همه ی دانش آموزان از توانایی بالقوه ی خلاقیت برخوردارند.

۲. خلاقیت امری است فردی و ارزیابی خلاقیت توام با ارزیابی توانایی های فردی است.

۳. خلاقیت از طریق حساسیت در درک مسایل قابل توسعه به وقوع می پیوندد.

۴. خلاقیت از طریق آزمایش، تجربه و کند و کاو رشد می کند.

۵. اندیشه ی تخیلی و تفکر مبتکرانه موجب برانگیختگی قدرت خلاقیت می شود.

۶. خلاقیت با استقلال فکر و اعتماد به نفس همراه است لذا اعتماد به نفس قوی برای رشد خلاقیت امری کاملاً ضروری است.

۷. خلاقیت از طریق بیان احساسات و برداشت های شخص غنی تر می گردد. صحبت درباره تجربه ی خلاق ارزش آن را بیشتر می کند.

۸. خلاقیت عبارت از کنجکاوی و تمایل برای دانستن و تجربه کردن بسیاری از چیزها لذا به کنجکاوی دانش آموزان باید اهمیت داده شود.

۹. خلاقیت، توسعه آگاهی و توانایی جذب و بهره مندی از همه ی نعمت های زندگی است.

ویژگی های افراد خلاق:

۱. افراد خلاق مسائل و وضعیت هایی را می بینند که قبلاً مورد توجه قرار نگرفته است. آن ها افکار، عقاید و نظریات جدیدی ارائه می دهند که دیگران از آن عاجزند.

۲. اندیشه، فکر و تجربیات حاصل از منابع گوناگون را به هم ربط داده آن ها را مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار می دهند و به خلق آثار جدید می پردازند.

۳. به طور معمول از طرق گوناگون به بررسی هر موضوع می پردازند و به آن چه گذشتگان انجام داده اند اکتفا نمی نمایند و نسبت به پیش فرض های قبلی گذشتگان تردید می کنند.

۴. فی البداهه از نیروی ذهنی بیشتری برخوردارند و از آن ها کمک می گیرند و استفاده می کنند.

۵. در فکر و عمل از انعطاف پذیری بالائی برخوردارند.

شخصیت هم می تواند خلاقیت را آسان سازد و هم مانع آن شود ویژگی هایی از قبیل آمادگی برای خطر کردن، کنجکاوی و جست و جو گری، استقلال، اندیشه، پشتکار و پایداری شهامت، استقلال رای، خود آغاز گری، ابتکار پرسشگری درباره ی موقعیت های معما گونه و درگیر شدن با امور دشوار از جمله ویژگی های آسان ساز شمرده شده اند.

ویژگی های دانش آموزان خلاق:

عبارت است از قدرت استدلال، درک سریع مفاهیم و حافظه ی قوی. شاگردان خلاق لزوما در آزمون های هوشی نمره ی چندان فوق العاده ای کسب نمی کنند. اما در آزمون های مربوط به سنجش مهارت های تفکر واگرا نمره بالایی به دست می آورند.

بنابراین اشخاص تیزهوش نیستند که می توانند خلاق باشند بلکه باهوش متوسط هم می تواند خلاق باشد و کمبود خلاقیت را فقط به افرادی که عقب ماندگی ذهنی دارند می توان نسبت داد. (سیف ۱۳۶۹ ص ۵۴۹).

دانش آموزان خلاق راه های خلاقانه ای برای حل مسایل ارائه می دهند. در بازخوردها و نگرش های خود مستقل و بی تعصب ترجیح می دهند در شرایط باز و نامحدود از نظر یادگیری فعالیت کنند. به فعالیت های فرهنگی بیش از ورزش و فعالیت های اجتماعی علاقه دارند. احساس بی شباهت بودن به دیگران دارند. در فعالیت های گروهی نقش رهبر را به عهده می گیرند و برای مشورت بیشتر به دوستان مراجعه می کنند. دارای تخیلی قوی هستند و حتی در کودکی دوست خیالی داشته اند. دارای رویاهای با شکوه و وحشت انگیز هستند سوالات آنها عجیب و غریب است.

خلاقیت ودیعه ای الهی است و در همه افراد بشر با شدت و ضعف وجود دارد. مدیران باید شرایطی فراهم آورند که کارکنان قدرت خلاقیت خود را به کار گیرند و به کارهای ابتکاری روی آورند البته نوع خلاقیت هر کس با توجه به شرایط موقعیتی که دارد با دیگری متفاوت است.

یافته ها

از راه های مهم ظهور نوآوری به وجود آوردن فضای محرک خلاقیت است بدین معنی که مدیریت باید همیشه آماده شنیدن ایده های جدید از هر کس در مدرسه باشد در واقع مدرسه باید در جستجوی این گونه فکرها باشد و تنها منتظر ارائه اندیشه های جدید نماند.

موضوع های انحرافی محیط مدرسه، اغلب مدیران و معلمان را از خلاق بودن باز می دارد. برخورد با مسئله فوری و فوری ممکن است بیشتر وقت روزانه افراد را بگیرد.

یکی از روش های ترغیب خلاقیت، برقراری سیستم دریافت پیشنهادها است بدین ترتیب روشی برای ارائه پیشنهادها فراهم می شود.

گاهی گروه خاصی از کارکنان برای نوآوری و خلاقیت استخدام می شوند و در بعضی از سازمان ها این گروه را واحد تحقیق و توسعه می نامند این واحدها وقتشان را صرف یافتن ایده های جدید برای ارائه خدمات یا ساختن محصول می کنند و گاهی تحقیق محض انجام می دهند. در مدرسه باید وضعیتی به وجود آورد که افراد پدیده تغییر را بپذیرند. کارکنان مدرسه باید به این امر اعتقاد پیدا کنند که تغییر به نفع آنها و مدرسه انجام خواهد شد.

نظرات و عقاید جدید را باید تقویت کرد. مدیران مدارس باید این موضوع را در گفتار و عمل ثابت کنند که مقدم نظرهای جدید را گرامی می دارند.

معلمان باید روابط متقابل با هم داشته باشند. یک جو باز و خلاق زمانی تقویت می شود که به افراد اجازه داده شود با یکدیگر ارتباط نزدیکی برقرار کنند و اعضای گروه های مختلف روابط متقابل (تعامل) با هم داشته باشند.

در برابر شکست ها شکمپا باشید. برخی از نظرهای جدید در مرحله عمل ناموفق می مانند مدیران موفق کسانی هستند که در راه تجربه آموزی (نظرهای جدید و کارساز بودن یا نبودن آنها) واقعیت ها را بپذیرند.

مدیران باید اهداف را به صورت مشخص تعیین کنند و برای تامین آنها به کارکنان، آزادی عمل دهند.

برای معلمان و دانش آموزان خلاق و سخت کوش ارزش قایل شوند. محیط اطراف شخص خلاق باید به گونه ای باشد که همکاران، او را به عنوان یک فرد ارزشمند مطلق بپذیرند.

نتیجه کار فرد خلاق باید توسط افراد مسئول ارزیابی شود.

خلاقیت موقعی رشد می کند که اطرافیان پیچیدگی مسایل را که فرد خلاق با آنها روبرو است درک کنند و هم احساس نشان دهند.

فرد خلاق باید از آزادی تفکر و بیان برخوردار باشد بدین معنی که آزادانه فکر و اندیشه را تجربه کند قدرت تخیل او باید اجازه اظهار نظر کامل را به او بدهد.

خلاقیت، ابتکار عمل را ایجاد می کند و قبل از اینکه خلاقیت خود را ظاهر کند باید اشتیاقی عمیق برای خلاقیت در فرد به وجود آید.

هر سازمان یا گروهی که علاقه به حضور و بقا و حفظ کیفیت تولیدات خویش دارد باید پیش از آن که تولیدات آن به محصولاتی مهجور و عقب مانده تبدیل شوند و بازار مصرف خویش را از دست بدهند دست به خلاقیت و نوآوری بزند.

در نگاهی دیگر هر محصول برای آن که جایگاه خویش را پیدا کند، در همان موقعیت بماند مصرف کننده را به سوی خود جلب کند و از حمایت های مالی برخوردار شود، باید امکان رقابت با محصولات دیگر را داشته باشد و این فقط به کمک خلاقیت و نوآوری امکان پذیر است.

برای رسیدن به مدارسی پویا، زنده و بهره ور باید به مقوله خلاقیت و نوآوری جدی صورت گیرد به امید آن روز.